ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. IV. 20. Aprile 1867.

XI.
LITERATUR'A ROMANA MODERNA.

Nu cà dor' amu avé de cugetu cu asta ocasiune se tractàmu de unu obiectu atâtu de importante, cumu este literatur'a romana moderna, ci numai pentru cà in nr. trecutu atinsesemu pre scurtu de unu tractatu micu ungurescu, publicatu sub titlulu de mai susu, intru unu diurnalu dein Clusiu, dein care panà atunci aparuse numai doi numeri, er' de atunci in coce se mai continuà in alti trei, cu totulu in cinci numeri, cu cari tractatulu s'a inchaiatu.

Dar' nu avemu de cugetu nece macaru a ne tende spre a dá una analise completa de acelu articlu, fiendu cà ne ar' cuprende prea multu spatiu, ce nu e destinatu unoru atari elaborate, — ci numai, pentru cá se ne facemu unele oserbatiuni de natur'a argumentului acestei folie, ne amu determinatu, alu mai luá inca una data la pertractare.

Autoriulu acestui tractatu, precumu se spune, avea de cugetu a scrie unu tractatu si mai mare de acestu obiectu; inse numai de aru fí prospecte, cà atare elaboratu ar' intempiná oresi-care incuragiare dein partea publicului ungurescu, de care inse nusi face multa sperare. Si asia de unacamu data s'a marginitu la acestu operatu mai angustu.

Dupa nepasarea cea mare, ce o arata omenii de litere de natiunalitatea ungarica, cumu sî insusi recunosce*), catrà literatur'a nostra, de câtu cându voru se ne atace, atâtu limb'a câtu sî originea nostra*), sî dupa ideele ruginite, de cari totu nu se mai desbraca panà astadi, eli sî altii**), schimosindu-ne chiaru sî limb'a, nu numai in viati'a practica, candu vorbescu romanesce, ci chiaru sî in scrisorie-le loru, — intreprederea autoriului acelui articlu, e una esceptiune forte rara, sî dupa moderatiunea in parerile sale e demna de totu respectulu.

S'a oserbatu dein destulu, cu câta obstinatiune multi deintre literatii altoru natiuni se tienu mortîsiu de unele idee, forme sî pareri scalciate, in contr'a orisî-carei convictiuni mai corecte si mai generali, asia câtu pentru unii atari omeni nu are locu nece unu progresu, sî nece una posibiletate de a se induplecá la vre-una scaimbare in melius, fia de almentrea lucrulu ori-sî-câtu de chiaru sî lamuritu.

Omenii de natiunalitate ungara mai au sî acea aplecare, naturale limbei loru, câtu ori care alta limba in gur'a loru cauta se patiesca cele mai infricosiate schimosituri dupa pronunci'a limbei magiare, precumu se templa chiaru sî cu limb'a latina in gur'a studentiloru seculi reformati, — sî cu limb'a romanesca in gur'a a totu ungurulu, carele nu o a invetiatu de teneru sî in scola romanesca.

Elu nu pote se dîca **Onu**, sei tali limb'a, ci cauta se dîca **Vonuj**, cá sî sasulu **voavele** in locu de oua-le. Er' accentuarea unguresca, sî prosodi'a sasesca, candu stau se vorbesca ungurii sî sasii romanesce, e unu ce atâtu de comicu pentru ori care romanu chiaru sî neliteratu, câtu nu arare ori se templa, de sî pre romanu l'apuca sî-lu rapesce **vis comica** de ale parodiá pronunci'a in conversatiunea cu sasi si unguri. Sî in anecdotele vulgarie, ce se nareza de unii si de altii

---

*) „Fájdalommal kell kimondanom, hogy a magyar nemzet tudosai, kik tudományos müveltségre bármely europai mivelt nemzet tudosai közt helyt foglalhatnak, — ezek elött mondom, a velünk egy hazában vegyesen lakó, számra és értelmiségre a velünk lakó többi nemzeteknél egy hajszállal is hátrább nem álló román nemzetnek nyelve és irodalma — terra incognita. Már pedig ez, az elöhaladt korszelem követelményeivel szemben többé nem ignorálható".

*) Vedi carticic'a nostra: Cuventu la inaugurarea Asociatiunei romano-transilvane, Blasiu 1862.

**) W. Schmidt, Das slavische Element in der rumunischen oder walachischen Sprache, — publicatu in Analii museului trans. tom. IV, fasc. I. pag. II. seqq. sî 18 seqq. Alatura: Fr. Miklosich: Die slavischen Elemente in Rumunischen; 4-o Wien, 1861. La cari ne vomu mai intorce, de vomu custá.

de natiunalitate straina, puntulu comicu e mai totu de un'a pusu in vre-unu cuventu romanescu scalciatu de acelia.

Deca dein contra s'a oserbatu, cà romanulu si-pune tota nevolienti'a, cá se invetie sî se vorbesca câtu se pote mai curatu sî mai nativu limbele straine, asia câtu, desî nu este cu potentia a imitá deplenu asprimea nemtiesca sî teribilitatea magiara, totusi in câtu pentru pronunciarea litereloru, sî regularitatea gramaticale, diferenti'a intre vorbirea romanului sî a' strainului e prea pucina sî de multe ori mai nula. —

Unui romanu inca-i cade cu rusîne, a vorbí reu intru alta limba, sî s'a oserbatu, cà deca romanulu nu se semte in stare de a vorbí bene limb'a straina, mai bucurosu se abstiene cu totulu de a vorbí in limb'a, ce nu o pote vorbí bene deplenu, de câtu se o vorbesca scalciatu.

Ce pote fí dar' caus'a de omenii de alta natiunalitate, nu semtu asemene semtiu, vorbindu romanesce, ci invetiati ori neinvetiati, domnu ori tieranu, in scrisu ori cu gur'a, scrie si vorbesce romanesce, cumu i vene la gura, forà cea mai mica sfiela, se nu dîcu ceva mai duru. —

„Moj Togyer! aszta nu plátsé lá minyé". — Dicu, nece mie, domnule, dar' nu am ce face.

Ce e mai multu, imputatiunea cea mai curiosa dein lumea s'a facutu nu una data literatiloru romani, cà nu scriu in limb'a cea prosta romanesca, nu numai cumu o vorbescu tieranii in dialectele loru, ci cumu o vorbescu aceli domni invetiati de alta natiunalitate, si cumu o au invetiatu reu numai dein audiu, forà de asi dá nevolientia se o invetie macaru numai cumu o vorbesce tieranulu.

Dein partea nostra asta causa nu o potemu aflá de câtu in despretiulu, ce-lu semtu unele persone asupr'a limbei nostre, seau in — ignorantia.

In Transilvani'a sî in unele parti ale Ungariei suntu una multîme de locure, munti, vàli, campi, sate etc. cu numiri curatu romanesci, cu cari se numescu nu numai intre romani, ci sî intre celi de alta natiunalitate, — numai câtu aste numiri, candu le audi in gura sî limba straina, tî-se pare cà suntu tataresci seau turcesci, er' nu romanesci.

Nu demultu intru una siedintia a' Museului trnu (unguresc) a disertatu ore-cene despre muntele Retyezát in tier'a Hatiegului, — in locu de Retezatu, — fiendu cà form'a retyezat sémena mai tare a vorba unguresca, de câtu retezatu.

In editiunea inscriptiuniloru romane dacice, cea mai noua, de Ackner sî Müller (Viena, 1865, in 8-o), acestia, amendoi sasi dein Transilvani'a, scriu: Kernyesd, Totesd, Valye Anieschi, Funtine, Kretsunel, Gros di Podu, muntye mik etc.

Cumu cà strainii mai demultu ne numeau „rumun" seau „rumen", nu e nece una mirare. Romanii sî de almentrea erau una enigma in a-antea loru, cumu erau unui Niebuhr etc.*).

Inse cumu cà sî in dîlele nostre se mai afla, cari ne numescu rumun seau rumen, sî inca omeni invetiati, nu numai e minune, ci chiaru enigma**).

Romanii au una multîme de cuvente ne-romane in limba: grecesci, turcesci, arnautiesci, serbesci, unguresci, nemtiesci, la cari mai adaugemu sî unu etc. Inse eli au una suma sî mai insemnata de cuvente romane, si una gramatica romana***). Ci acesti literati de cestea dein urma nu voru se scia nemica seau prea pucinu; eli reflecteza numai la cele alalte, dein cari conchidu, care cà suntemu turci, si etc. numai romani nu. Minunata logica!

Er' cumu de ne numimu romani, de avemu gramateca romana, si cuvente romane in limba-ne, le este enigma!

Autoriulu tractatului de sub cestiune, de si nu se pare a fí prea convinsu despre romanetatea nostra, vediendu, cà opiniunea generale a' natiunei romane atâtu e de legata cu anem'a de acea romanetate, e de parere, cà acestu semtiu natiunale e de a se respectá, sî imputa lui W. Schmidt, cà

---

*) W. Schmidt la l. c. pag. II., dupa F. Miklosich l. c. pag. 3: Ungeachtet das Volk der Rumunen Gegenstand zahlreicher Untersuchungen war, so ist dessen Entstehung doch noch so sehr im Dunkeln, dass wir sie auch heut zu Tage ein räthselhaftes Volk nennen müssen, wie sie Niebuhr vor mehr als 30 Jahren genannt hat.

**) Enigma e in a-antea nostra sî minune, cumu de scriu sî unii de ai nostri „rumanu", candu betranii, mai neinvetiati cá noi, scrieau „românu". Vedi Carte romanesca, Iasi 1646, in titlu sî prefatiune, sî Principia-le nostre, pag. 383, sub cuventulu romanescu-a.

***) E. Rössler, Dacier und Romänen, pag. 34: Als wenn nicht jedes Blatt ihrer Grammatik den Romänen den Besitz einer Tochtersprache des Latein vindicirte.

scrie totu cá celi mai de demultu „rumun" aratandui in facia, cà se insiela crediendu, cà vocalea a' dou'a dein acestu nume ar' fí U*).

In decursulu celoru alalti numeri atinge sî descrie progresulu romaniloru, ce l'au facutu in cultura si literatura dela 1848 in coce, de Asociatiunea nostra trna si mari-le ci resultate, — in urma chiaru si de ortografia.

Fiendu inse cà in urma se apromite, cà in scurtu va se scrie chiaru sî de Analectele nostre**), ne aflàmu a nu mai continuá de asta data, ci inchidemu cu acea oserbatiune, cumu cà de sî autoriulu acelui tractatu nu se pare destulu de cunoscutu cu obiectulu, de care tractéza, precumu sî insusi recunosce, dar' de alta parte moderatiunea si tonulu, cu care tracteza acestu obiectu, in totu respectulu e demnu de recomendatiune.

XII.

COLUMN'A TRAIANA.

I. In dîlele mai de curundu, aratanduse de mai multe parti diverse proiecte, atâtu pentru fotografarea acestui monumentu minunatu, câtu si pentru castigarea si redicarea unei copie in bronzu in capital'a Romanici dupa modele ce se afla in Parisu, — dupa cumu amu atinsu in nr. III. — nu ne indoimu, cumu cà atentiunea publicului romanu, sî interesulu ce-lu porta dupa cumu meriteza unu monumentu de atare importantia pentru locure-le nostre, sî cutezàmu a dîce, chiaru sî pentru natiunaletatea nostra romana, a crescutu cu atâtu mai tare, cu câtu mai cu totii amu audîtu ceva despre acestu monumentu unicu, inse pucini luvoru fí vediutu, sî nu toti voru fí avendu una idea mai chiara despre acesta columna grandiosa, de acea voru fí sî dorindu a avé una cunoscentia mai esacta despre ea sî panà ce acele proiecte, unulu seau altulu seau sî amendoua, se voru realisá sî aduce in cunoscentia mai generale.

Cu asta ocasiune ne vene a mente, ce nu de multu a scrisu unu calatoriu, ce a visitatu Rom'a, sî carele, de sî nu e de natiunalitate romana, seau chiaru de acea mai multu, meriteza atentiunea nostra, candu asia scrie de acesta columna: Pre fratii nostri romani, sî deca limb'a nu le ar' fí atâtu de afine, insasi columu'a acesta iar' poté legá strensu de Rom'a*).

Cari cuvente, de sî suntu dîsa, cu ore-si care tendentia, de acea inse totu suntu afundu petrundietoria in anem'a fia-carui romanu, intru intielesulu curatu istoricu.

Asta columna se afla deliniata, descrisa si esplicata, in mai multe opere vechia sî noua, asia, in:

Colonna Traiana, de Petro Santo Bartoli, e con l'esposizione latina d'Alphonzo Ciaccone, data in luce da Giov. de Rossi; fol. oblongo.

Columna Trajana, cum declarationibus Jo. Petri Bellorii, cu 128 table in folio.

Columna Trajana, cum commentar. Raph. Fabretti, fol. Romae. 1682.

Columna Trajana, exhibens historiam utriusque belli dacici, ab Andr. Morellio, cum observ. Franc. Gorii, fol. Amstelod. 1752.

La cari se potu adauge si: A. Ciaconii, historia belli dacici, fol. Romae 1690; si: Raph. Fabretti, de columna Trajana syntagma, 4-o Romae 1683.

Totu de S. Bartolo e deliniata si edita, sî column'a Antoniniana dein Rom'a, sub titlu: Columna Antoniniana, a Petro S. Bartolo aeri incisa, cum declarationibus Jo. P. Bellorii, fol. oblongo. — La care se pote adauge: J. Vignolii, de columna Imperatoris Antonini Pii, dissertatio et antiquae Inscriptiones selectae, 4-o, Romae 1705.

A treia columna, a'lui Teodosiu celu mare, se afla in Costantinopole, edita sub titlu: Bellini Gentilis, Columna Theodosiana, vulgo Historica dicta, aeri incisa, cum explicatione A. Fr. Menetreji S. J. fol. oblongo; — repetîta sî in A. Bandurii. Imperium Orientale, tom. II., cu XIX table, ed. Paris pag. 508 seqq.; venet. pag. 380 seqq.

---

*) Én a Kopitár, Safarik, Niebuhr, Suller s utánok Schmidt által használt „rumun" elnevezést nem tartom helyesnek etc. — Ezek után bizton merem állitani, hogy a kérdéses „rumun" szónak mind leirása, mind hangoztatása helytelen, mert etc. — Vedi si disertatiunea nostra: De nomine Valachorum gentili, in Analii gimnasiului dein a. 1857, care o vomu reproduce mai tardîu.

**) Sub titlu: Crestomatia seau Analecte literarie, dein carti mai vechi etc. 8-o. Blasiu 1858.

*) „Román hazánk fiait, ha nyelvök nem is volna olly rokon, maga ez oszlop szilárdul csatolhatná Romához". Hoványi, Olasz ut, Vien'a. 1851, in 12-o, tom. I. pag. 218 seqq.

Dein acestea, in bibliotec'a nostra privata avemu pre cea de antaniu, mai originaria, dupa care si cele alalte s'au decopiatu, — inse in esemplariulu nostru lipsesce foliulu cu titlu, ci e suplenitu cu cerus'a pre marginea tablei antanie, àsia: Colonna Traiana, da Pietro Santi Bartoli, col esposizione latina d'Alfonso Ciaccone, Roma, Gio. Giacomo Rossi.

In acesta editiune, column'a e representata in 114 table taliate in arame, dupa cari si artistii nostri au de cugetu a o edá totu in atâte table. Dupa acelea, urmeza alte 5 table, dein cari doue representeza 20 numi de ai lui Traianu, un'a 8 inscriptiuni traianice, si alte doue cu 2 trofee totu de a' le lui Traianu, in suma: 119 table. Sub table se afla una esplicatiune in limb'a italiana, tradusa dein a' lui Ciaccone, mare parte numerisata dela 1 panà la 320, inse multe si nenumerisate, ci semnate numai cu stea dein a-ante. Cea dein mustr'a Popescului se afla dein cuventu in cuventu in editiunea nostra sub tabl'a 54—5, nr. 220—2. De cene e facuta acesta traductiune, nu scimu, ci ne prepunemu, cà e de P. Bellorio.

Esplicatiunea lui A. Ciaccone dein acestu esemplariu e totu un'a cu a' aceluiasi: Histori'a belli dacici, amentita mai susu; stà dein 7 folia in folio, fia-care pagina impartîta in câte 3 columne. In finea careia e adausu unu foliu, cu 2 pagine, tota pagin'a impartîta in 5 columne, in fol. lunguretiu; si cuprende unu indice alfabeticu latinu la espusetiunea de mai susu, dupa numerii ei dela 1 panà la 320.

Dupa care premisa, trecemu la descriptiunea insesi columnei, dupa datele ce avemu a mâna.

II.

Columν'a astadi stà deintru una base, fusu, sî capetielu.

Basea mésura de fia-care laturе 20 de urme in latu. Pre una lature stà inscriptiunea urmatoria:

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS
IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE
TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONTIF.
MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. PP.
AD DECLARANDVM QVANTAE ALTITVDINIS
MONS ET LOCVS TANTIS RVDERIBVS SIT EGESTVS.

Dein care inscriptiune se cunosce, cà column'a s'a redicatu in a. CXIV dupa Chr., cà ce anii tribunatului suntu totu de una data si ai imperatîrei; er' Traianu incepuse a imperatî la A. u. c. DCCCLI, dupa Chr. XCVIII, fiendu in Coloni'a (astadi Köln), antaniulu imperatu nascutu afora dein Itali'a, in Italic'a cetatea Ispaniei.

In a. CXIV d. Chr., candu Senatulu sî poporulu romanu redicà acestu raru si grandiosu monumentu, Traianu se aflá in oriente, ocupatu in belulu in contr'a Parthi-loru. Elu scose pre Cosroe regele Parthiloru, fratele lui Parthamasire, dein Armeni'a, sî o fece provincia romana, de in care causa, de ostasi fù numitu Parthicu, er' senatulu romanu lu-numì prea-bunulu (optimus).

Column'a dar' fù redicata, noue ani dupa terminarea belului Dacicu, in a' caruia memoria fù decretata de senatu si dedicata, fiendu Consuli Q. Ninniu Hasta sî P. Maniliu Vopiscu. Inse Traianu nu o a vediutu; cà ce in iern'a urmatoria a petrecutu in Antiochi'a, de unde in primavera facundu punte preste Tigre trecù dein Mesopotami'a in Asiri'a, care o ocupà. De acì purcese la Seleuci'a sî panà la Ctesifonte, capital'a Parthiloru. In anulu urmatoriu, 116 d. Chr. Traianu, rebelandu erasi inimicii, ocupà cetatile Nisibi si Edes'a, er' Seleuci'a o arse, dandu Parthiloru rege pre Parthamaspe. Er' in a. 117 dupa Chr. fiendu ocupatu in obsidiunea cetatei Hatr'a cadiù in morbu, sî lasandu pre Hadrianu prefectu Siriei si ostiloru, plecà catrà Rom'a, ci in Selinunte seau Traianopole morì.

Er' ce dîce Dio Cassiu, cumu cà insusi Traianu a redicatu-o, e de a se intielege numai, cà s'a involîtu intru redicarea acestui monumentu decretatu de senatulu Romei.

Fusulu columnei e de 128 urme inaltu, totu de marmure cá sî basea; in la-intru escavatu, cu 184 de grade panà la culme, si cu 43 de ferestre pentru lumina, spre a se poté suí panà deasupr'a columnei; — er' dein afora suprafaci'a fusului tota sapata cu figure esîte in afora, ce le dîcu pucinu redicate (bas reliefs), incependu dein diosu in susu in fasiuratura giuru in pregiuru in form'a scriptiu-lui (cochlea), sî representeza tote evenementele mai memorabili dein amendoue batalie-le Romaniloru cu Dacii, impreuna cu tote aparatele, armele, cetatile, muntii, apele, paduri-le, cerimoniele, portulu si alte amenunture. Depre aceste figure suntu decopiate tablele 114 mai susu amentite.

Er' capetielu-lu columnei de asupr'a fusului e dupa stilulu doricu; de asupr'a caruia

se afla una alta base mai mica, pre care erá asiediata statu'a lui Traianu, dein care acumu numai pietiore-le au mai remasu susu, er' capulu sî miedloculu de multu au cadiutu. Capulu inse fù aflatu iu ruine, si se pastreza intru unu museu, ci miediloculu nu s'a aflatu. Mesur'a capului, dein crescetu panà in barbía e de 2 urme sî 4 degete, dein care se culege, cà fiendu capulu a 9'a parte dein lungimea corpului omenescu, statu'a intrega a' lui Traianu va fí fostu de 21 urme romane.

Asta statua, dupa cumu se vede pre numi, erá in paludamentu militariu, lorica si coturni, tienendu in derept'a unu globu de auru, in care fù depusa cenusi'a lui dupa mortei, er' in stang'a sceptru. In giurulu statuei erá unu cancelu de arame, pentru securitatea celoru ce se suiau panà la statua, er' acumu nu se mai afla.

Intrega column'a stà dein 34 trunchi de marmure, de una marime straordinaria, de in cari 8 suntu in base, 1 in corona, 23 in fusu, 1 in capetielu, si 1 in culme.

Ea erá unsa de susu panà diosu cu una mestecatura resînosa colorata, pre figure in colorea auría, in linie-le spirali verdîa, dein care inse acumu pucine urme se mai vedu remase.

Marimea figureloru, cu câtu se afla mai susu, cu atâtu e sî mai inalta; asia câtu cele mai de de-suptu suntu de 2 urme, er' cele mai de-asupr'a de patru; pentru cá, adeca, cele de-asupr'a se nu se-paria ochiului mai mice decâtu cele mai dein diosu.

Column'a fù fabricata de acel'asi mare architectu Apollodoru dein Damascu, carele fabricase sî puntea de pre Dunare.

Ea fù asiediata in miediloculu unei piatie, care se numì „forulu lui Traianu", intre Capitoliu, muntele Quirinale si piati'a lui Nerva. Acolosi erá si unu palatiu alu lui Traianu, de marmure, cu statue si picture, unu gimnasiu, una biblioteca ce se numea „bibliotheca Ulpia", unu arcu triumfale redicatu erasi in memori'a victorie-loru dacice, sî unu porticu de columne corinthiace, in miediloculu caruia erá pusa una statua „equestre" a' lui Traianu.

Multi imperati dupa Traianu pusera acì statue barbatiloru celebri de tota ordinea, intre cari chiaru sî poetului latinu Claudianu*).

*) Unulu dein celi mai tardîi poeti latini sî mai eleganti, Alesandrineanu de nascere, sub Arcadiu sî Theodosiu, pre la finea seclului IV si inceputulu seclului V. Multe dein poëmele lui se afla si astadi.

Pap'a Symmachu edificà acì la a. 498 dupa Chr. una basereca dedicata S.-lui Basiliu; er' Bonifaciu VIII edificà trei turnuri.

Sistu V puse in culmea acestei columne una statua de bronzu a' S. Pietru, in loculu celei cadiute ai imperatului Traianu.

Una copia acurata de pre acesta columna se afla in tesaurulu regiu dein Monacu in Bavari'a, a' careia mesura e de unu statu de omu.

Alt'a mai grandiosa, precumu se scie dein diurnale, va se se infientieze in Parisu dupa modelele, ce suntu in museulu dela Louvre.

Noi adaugemu aici inceputulu istoriei lui A. Ciaccone, de care amentiramu mai susu, in câtu cuprende descriptiunea acestei columne de unu marturu oculatu.

III.

Historia utriusque belli Dacici a Trajano Caesare gesti, ex simulachris, quae in columna ejusdem Romae visuntur, collecta auctore F. Alphonso Ciacono.

Interioris frontis columnae descriptio.

I. Columnam marmoream cochlidem Romae in medio Trajani foro erectam, nunc etiam extantem, CXXVIII ped. altam, ad cujus fastigium per 184 gradus conscenditur, lucem fenestellis 43 ministrantibus, S. P. Q. R. Trajano Augusto, bellis Asiaticis implicito, dicavit. In cujus extima superficie quidquid optimus princeps gemina in Dacos expeditione praeclare et feliciter gessit, ad posterorum monumentum insculpsit. Quam licet morte praeventus non viderit, ipsius tamen cineres in urbem relati, intra auream pilam in ejusdem fuere summitate reconditi.

II. Intimam columnae faciem prior figura ostendit, sicut extimam posterior. Totius autem et singularum partium mensuram ex subjecto climacis indiculo facillime agnosces*).

III. Constat tota hujus columnae moles ex XXXIII marmoreis lapidibus stupendae magnitudinis, ita ut basis ex VIII, ex singulari laurea corona superstans, ex XXIII totidem gyri per intervalla in ipsamet columna conspicui, ex uno capitulum, supremus ex altero apex consurgat. Romanae utique potentiae et splendoris argumen-

*) In editiunea nostra lipsescu aceste figure, si scar'a.

tum, et moles adeo sumptuosa, quae cum Memphyticis pyramidibus facile certare posset.

IV. Longitudinem hujus columnae licet CXL ped. Eutropius et Cassiodorus*) prodant, Publius tamen Victor**) aliam forte mesurae rationem sequutus, CXXVIII non excedere tradit, quod et nunc etiam deprehensum est. Gradus autem, non ut idem P. Victor CLXXXV, sed CLXXXIV, nec fenestellis XLV, sed XLIII hodie comperimus. Basis autem singula latera XX ped. rom. habent: id est simul LXXX, quos ego exacta mensura deprehendi.

V. Columna altera ad exemplum hujus facta, quam M. Aurelius imperator Antonino Pio Augusto in campo Martio areâ Flaminii dicavit, quae adhuc Romae visitur, rimis dehiscens, ignique parumper deformata, Trajani columnam XLVII ped. longitudine excellit, ut pote quae alta sit ped. CLXXV, et gradus habeat CCVI, fenestellas vero LVI, P. Victore attestante***). Graduum autem numerus hodie deprendi non potest, neque ad columnae fastigium perveniri, in quo colossus ingens fuit, qui imaginem ipsius Antonini Pii referebat, ut ex nummis antiquis colligitur, qui tamen hodie non extat.

VI. Columnae hujus erectio ideo a Senatu Populoque Romana facta, ut optimi principis, cunctisque carissimi, memoria superesset aeterna; rerumque gestarum gloria, atque ferocium gentium victoriae ad posterorum ita notitiam pervenirent, ipsique praeterea assentarentur, in Urbem ex Asia redire paranti: et ut forum, quod ipse omnium elegantissimum construxerat, complanarent, et undique conspicuum redderent, monte tantae altitudinis, quantae columna existit, inde egesto; utque ea moles, illius post obitum cineribus recipiendis, usui esse posset: non secus atque Memphyticae pyramides in regum Aegyptiorum, mausoleum Augusti, sua postea moles Hadriani, columna altera Antonini Pii, et septizonium demum Septimii Severi Pertinacis sepulchra cessere.

Exterioris frontis columnae ortographia.

VII. In basi quoquo versum hujus marmoreae columnae trophaea insculpta sunt, de superatis hostibus parta, inter quae visuntur labarum, signa draconum, tubae, tunicae, paludamentum, Dacorum genti propria, galeae, loricae, thoraces, scuta, clypei, hastae, gladii, acinaces, pugiones, clavae, secures, fasces militares, arcus, pharetrae, et sagittae.

VIII. Aquilae signa Romani exercitus felicia, trophaeis superstant, quarum ductu et auspiciis victoriae partae, hostibusque praeda adempta. Hac sertum ex quercu factum, unguibus tenent, ex quo corona civica in circulum contorqueri posset, caputque victoris redimiri, vittis utrinque pendentibus, quibus ad sinciput alligaretur. Qua semel accepta, perpetuo uti licebat.

IX. Corona laurea Trajano de Dacis et Sarmatis triumphanti, a Senatu Romae de more data. Coronae autem triumphales primum ex lauro, dein ex auro purissimo fieri coeptae: unde aurum dictum coronarium, quod esset omnium probatissimum.

X. Dion Cassius graecus auctor censet columnam hanc ab ipsomet Trajano constructam, et priusquam ad bellum proficisceretur Parthicum factam*); neutrum tamen antiquae inscriptioni, basi columnae superadditae, consentit, quae a S. P. Q. R. et ipsius etiam sumptibus erectam apertè profitetur.

---

*) Eutropiu l. VIII, c. 2: Ossa ejus collocata in urna aurea in foro, quod aedificavit, sub columna sita sunt, cujus altitudo CXLIV pedes habet.

M. Aureliu Cassiodoru in chronicu sub Traianu: Carilius et Fulvius. His Coss. Trajanus apud Seleuciam Isauriae profluvio ventris extinctus est, anno aetatis LXIII, mense IX, die IV. Cujus ossa in urna aurea conlocata sub columna fori, quae ejus nomine vocitatur, recondita sunt; cujus columnae altitudo in CXL pedes erigitur.

**) P. Victor nu esta, er' Sext. Aureliu Victor, in epitome c. XIII, are numai atât'a: Hujus exusti corporis cineres relati Romam, humatique Trajani foro sub ejus columna, et imago superposita, sicut triumphales solent, in urbem invecta, senatu praeeunte et exercitu.

***) In S. Aur. Victor nu se afla nemica de acestea.

*) Dupa epitom'a lui Xiphilinu, in Traianu c. XVI: κατεσκεύασε δὲ καὶ βιβλίων ἀποθήκας, καὶ ἔστησεν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ κίονα μέγιστον, ἅμα μὲν ἐς ταφὴν ἑαυτῷ, ἅμα δὲ εἰς ἐπίδειξιν τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔργου. Παντὸς γὰρ τοῦ χωρίου ἐκείνου ορεινοῦ ὄντος κατέσκαψε τοσοῦτον, ὅσον ὁ κίων ἀνίσχει, καὶ τὴν ἀγορὰν ἐκ τούτου πεδινὴν κατεσκεύασε. Ed. Paris, 1551, pag. 235. Precumu se scie, istori'a lui Dione nu se mai afla intrega, si anume partea despre Traianu se afla numai in epitom'a facuta de Ioane Xiphilinu, nepotu lui Xiphilinu patriarculu Costantinopolei pre la an. 1070 dupa Chr.

Cumque id acciderit XVII-o Trajani plebis tribunatu, liquet eius imperii anno XVII fuisse dicatam. Totidem namque annos tribunicia potestate Caesares functi, quot imperio praefuere. Quo certe tempore Traianus Italiâ aberat Parthico et Armeniaco bellis distentus: incidebatque in annum ab urbe condita DCCCLXVII, Christi autem CXV. Panuini fastos si probatiores sequamur, Q. Minnio*) Hasta et P. Manilio Vopisco Coss.

XI. Simulachra, in hac Traiani marmorea columna incisa, parum a superficie eminent, duorumque circiter pedum longitudinis existunt: sed quo magis a basi versus capitulum procedunt, eo grandiora evadunt, adeo ut quae capitellum proxime pertingant, eandem quam inferiora magnitudinem ferme ostentent, quod duplâ iis proportione respondeant.

XII. Trajani Augusti forum, in cuius medio haec hetrusco opere columna eminebat, inter Capitolium, collem Quirinalem, et forum Nervae, ab Apollodoro peritissimo artifice tecto aeneo superimposito, extructum fuit. In quo palatium Traiani vario ex marmore, statuis et picturis ornatum; gymnasium, bibliotheca, arcus triumphalis ob superatos Dacos et Sarmatas, porticus amplissimis excelsisque opere corinthiaco columnis, magnis epistiliis adjunctis, ut gigantum potius quam coeterorum hominum moles crederetur, statua equestris ipsius Traiani in medio porticus atrio columnis altissimis, superposita. Huc a plerisque Caesaribus illustrium hominum statuae translatae, non paucis dicatae, inter quas Claudiani poëtae etiam insignis fuit. In huius fori ruinis, Symmachus pontifex aedem divo Basilio sacram construxit; sicut et Bonifacius VIII tres turres excelsas, quarum quae media est, militiarum ideo dicta, quod in ipsis Traianorum militum stationibus superaedificata fuerit. Harum rerum auctores existunt, Dion Cassius in vita Traiani, Ammianus Marcellinus lib. VI. Gellius lib. XIII, c. 23**). Blondus lib. III. Romae restauratae, Marlianus lib. III. c. 13.

XIII. Cancelli aenei capitellum columnae ambientes, ita ut spatium tutum circum transeuntibus relinquerent, nunc non extant. Quare non levi se periculo exponunt ii, qui summitatem columnae conscendentes, capitellum ipsius circum ambulant repagulis destitutum, fieri enim facile potest, ut vertigine correpti in ima praecipites labantur. Tutius igitur erit intra fenestram se continere, ad quam gradus terminantur, et inde utcunque prospectare, quam foras cum tanto periculo erumpere.

XIV. Celebris haec Traiani columna in fastigio colossum habuit superimpositum, id est statuam ipsius Traiani immodicae proceritatis erectam: cuius rei fidem faciunt eiusdem, qui visuntur nummi. Erat autem statua huiusmodi paludata, thoracata, et ocreata: orbem seu pilam auream tenebat in dextera, intra quam ipsius cineres recondi(ti) asservabantur: sceptrum in sinistra, simile iis, quibus Hispani hodie judices pro insigni utuntur. Statua autem haec, vel a barbaris urbem vastantibus demolita, vel tempestatis vi alicuius dejecta: nam illius caput, cum basis ruderibus purgaretur, repertum, et in aedes quondam Cardinalis dicti de Valle translatum. Pedes autem fastigio adhaerentes adhuc visuntur. Fuit autem colossus hic longus pedes XXI romanos: nam caput a vertice ad mentum duorum pedum quatuorque unciarum existit, quod nona totius corporis pars esse solet. Decretae autem columnis statuae a Senatu plerisque fuerunt. In sepulchris vero, neque non monumentis reliquis, columnarum ratio fuit, ut cujus nomini dicatae essent, gloria supra coeteros mortales attoleretur. Hinc illa Ennii de Scipione verba: Quantam statuam faciet populus romanus? quantam columnam, quae res tuas gestas loquatur? Vel certè quod maioribus mos fuerit, principes viros sub

*) Dî: Ninnio, cá mai susu.

**) La Marcellinu si Gelliu in locure-le citate nu se afla nemica. Cartea lui Marcelinu VI-a nece nu esiste, insc de Traianu imperatulu amentesce in libr. XXV c. 8, er' ce scrie in libr. XXIX, XXX si XXXI de unu Traianu, nu se tiene de Traianu imperatu, ci de unu generariu romanu sub Valente imperatulu.

La A. Gelliu, libr. XIII c. 24 (nu 23) scrie: In fastigiis fori Traiani simulacra sunt sita circum undique inaurata equorum atque signorum militarium; subscriptumque est: EX MANUBIIS. Dupa care se intende acolosi una disputa lunga, ce ar'insemná acelu cuventu: manubiae, adaugundu in fine: Ex manubiis, non res corporaque ipsa praedae demonstrat, nihil enim captum est horum a Traiano ex hostibus, sed facta esse haec comparataque ex manubiis, id est, ex pecunia praedaticia, declarat.

montibus sepelire. At cum montes sepulchris excitandis ubivis non sufficerent, pyramides altasque columnas super cadavera erexere, vel ipsa potius cadavera super columnas et pyramides recondere curarunt. Solus autem inter Imperatores, teste Eutropio*), Traianus in urbe sepultus fuit. Nam mausoleum Augusti, moles Hadriani, et columna Antonini Pii extra urbis habitationem fuere.

Nota. De ací in colo Ciacone incepe a descrie belulu dacícu antaniu si dupa acea alu doilea dupa co-column'a acesta si alte monumente. Care descriere o reserbàmu pentru alta ocasiune, in nr. venitoriu, sî candu-i vomu aflá locu. Er' ce amu publicatu deintru insa panà acì, nu amu mai tradusu si romanesce, fiendu cà in descrierea nostra de mai susu sub I si II se cuprende mai intrega, sî nu amu avutu volia a face repetitiuni in desiertu.

In urma vomu adauge genealogi'a, faptele, acestui mare imperatu, numii si inscriptiunile, ce amentescu de elu, precumu sî coloniele romane aduse si stabilite in Daci'a, dupa funtane autentice; in fine chiaru si corespundenti'a lui cu Pliniu dupa editiunile cele mai bune. Pentru cá se se afle intru unu locu totu ce se pote scí despre fundatoriulu nationalitatei romane in Daci'a vechi'a, in câtu ne este nonc cunoscutu, sî vomu fi ajutoritu sí de alti barbati de litere deintru ai nostri seau si straini. Spre care scopu si facemu apelu onorificu catrà toti, cari se afla in pusetiune de a ne liusiorá acesta intreprendere, promitiendu-le dein partea nostra cea mai via recunoscentia, ce o voru meritá sî dein partea publicului romanu dein totu provincie-le, pre unde ajunge mica foli'a nostra. Speràmu, cà acestu apelu nu va remané forà resultatulu, ce asteptàmu.

(IX.)

TABLE CERATE.

3.

Altu triptichu intregu, alu IV, inse de alta natura, precumu se va vedé mai in diosu, e celu publicatu de Massmann la a. 1841, desi anulu editiunei nu e semnatu pre titlulu cartei**), cu unu facsimile acuratu. Titlulu cartei deplenu suna asia:

*) Lib. VIII c. 2.

**) Noi o vediumu mai antaniu in Arpatacu la rep. I. Maiorescu in aug. 1841, care o aveá impromutata dela unu K. L. carele se aflá acolo cu una Contesa.

Libellus aurarius sive, Tabulae Ceratae et antiquissimae et unicae*) romanae, in fodina auraria apud Abrudbányam, oppidulum transsylvanum, nuper repertae, quas nunc primus erucleavit, depinxit, edidit J. F. Massmann, Dr. phil., prof. ord, publ. in univ. reg. literarum Monacensi etc. etc. 4-o, prostant Lipsiae. — Prefatiunea e dein Monacu, ultima Dec. MDCCCXL; dein care datu se cunosce tempulu editiunei.

Dupa care se precepe, cà aici avemu de a face cu unu tractatu (153 de pagine), in care nu numai, de acestu tripticu, se tracteza, ci de totu ce se pote referí la atare obiectu, si de alte multe obiecte mai multu seau mai pucinu strinsu legate cu acestu tripticu, si cu multe alte figure in miediulu testului, cumu arata si cuventele de pre titlu dupa numele autoriului: Insunt plurimae figurae et lithographicae et xylographicae.

Dein acelea noi aici de una camu data numaí atât'a estragemu, cà acestu tripticu pre atunci se aflá in posiesiunea baronului Nic. Jankovich, care-lu dusese cu sene la Monacu in Bavari'a, sî-lu aratà acolò lui Massmann si altor'a; — sî cà se aflase, cá sî cele alalte mai tardîu, totu in aurifodinele dela Rosî'a Abrudului, inse prela an. 1790.

Noi-lu decopiàmu aici dupa fac-simile-le indicatu, inse in ordinea naturale:

a) Scriptur'a antania.

aa) Pagin'a prima.

Lin. 1. *Descriptum et recognitum ex libello qui propositus*
2. *erat Alb maiori ad statione Resculi in quo scriptum erat*
3. *id quod i s est*
4. *Artemidorus Apolloni magister collegi Jovis Cerneni et*
5. *Valerius Niconis et Offas Menofili questores collegi ejus*
6. *dem Posito hoc libello publice testantur*
7. *ex collegio ss ubi erant hom. LIIII ex eis non plus*
8. *remasisse ad Alb quam quot h XVII Iulium Iuli quoque*
9. *commagistrum suum ex die magisteri sui non accessisse*
10. *ad Alburnum neq in collegio seque eis qui pre*
11. *sentes fuerunt rationem reddedisse et si quit*
12. *eorum abuerat reddedisset sive funeribus*

*) Unice au fostu numai pre atuncia, er' nu sî acum'a.

bb) pagin'a a doua.

Lin. 1. *et cautionem suam in qua eis caverat recepisset*
2. *modoque autem neque funeraticis sufficerent*
3. *neque loculum aberet neque quisquam tam magno*
4. *tempore diebus quibus legi continetur convenire*
5. *voluerint aut conferre funeraticia sive munera*
6. *seque idcirco per hunc libellum publice testantur*
7. *ut siquis defunctus fuerit ne putet se colle*
8. *gium abere aut ab eis aliquem petitio*
9. *nem funeris abiturum*
10. *Propositus Alburni V Idus Febr Imp L. Aur Ver. III*
11. *et Quadrato Cos*
12. *Act Alb maiori*

b) Scriptur'a a' doua.

cc) pagin'a a treia.

Lin. 1. *Descriptum et recognitum*	*L. V—di Victoris*
2. *factum ex libello qui propo*	
3. *situs erat Alb maiori ad statio*	
4. *nem Resculi in quo scrip*	*C. Secundini leg—*
5. *tum erat id quod is est*	
6. *Artemidorus Apolloni magister*	*Stertini Rustici*
7. *collegi Jovis Cerneni et Valerius*	
8. *Niconis et Offas Menofili questo*	*Ael ——— Geldonis —*
9. *res collegi eiusdem*	
10. *Posito hoc libello publice testantur*	
11. *ex collegis ss ubi erant homin LIIII*	*Stat ———* —
12. *ex eis non plus remasisse Albur*	—
13. *quam quot homin XVII*	

dd) pagin'a a patr'a.

Lin. 1. *Iulium Iuli quoque commagistrum suum*
2. *ex die magisteri sui non accesisse ad Alburnum neq*
3. *in collegio seque eis qui presentes fuerunt ratio*
4. *nem reddedisse et siquit eorum abuerat redde*
5. *disset sive funeribus et cautionem suam in qua*
6. *eis caverat recepisset modoque autem neque fu*
7. *neraticis sufficerent neque loculum aberet neq*
8. *quis quam ta ——— ibus legi*
9. *continetur convenire voluerint aut confer*
10. *re funeraticia sive munera*
11. *Seque idcirco per hunc libellum publice testantur ut siquis*
12. *defunctus fuerit ne putet se collegium abere aut*
13. *ab eis aliquem petitionem funeris abiturum*
14. *Propositus Alb maiori V Idus Febr Imp L Aur Ver III et*
15. *Quadrato Cos. Act Alb maiori.*

Care documentu noi érasi asia-lu trascriemu in limb'a latina currente forà abreviatiuni.

„Descriptum et recognitum factum ex libello, „qui propositus erat Alb(urni) maiori, ad stationem „Resculi, in quo scriptum erat id, quod i(nfra) „s(criptum) est.

„Artemidorus Apolloni(i), magister collegi(i) „Iovis Cerneni, et Valerius Niconis et Offas Me„nophili, quaestores collegi(i) eiusdem, posito hoc „libello publice testantur, ex collegio s(upra) s(cripto), „ubi erant homin(es) LIV, ex eis non plus reman„sisse ad Albur(num), quam quod homin(es) XVII. „Iulium Iuli(i) quoque, commagistrum suum, ex die „magisteri(i) sui non accessisse ad Alburnum, ne„que in collegio; seque eis, qui praesentes fuerunt, „rationem reddidisse; et siquid eorum habuerat, „reddidisset, sive funeribus; et cautionem suam, „in qua eis caverat, recepisset; modoque autem „neque funeratici(i)s sufficerent, neque loculum „haberet, neque quisquam tam magno tempore „diebus, quibus legi continetur, convenire vo„luerint, aut conferre funeraticia sive munera. „Seque idcirco per hunc libellum publice testan„tur, ut siquis defunctus fuerit, ne putet se col„legium habere, aut ab eis aliquem petitionem „funeris habiturum.

„Propositus Alb(urni) maiori, V Idus Februarias, „Imp(eratore) L. Aur(elio) Ver(o) III, et Quadrato „Cons(ulibus).

„Act(um) Alb(urni) maiori".

Er' in limb'a romanesca asia:

„S'a descrisu si revediutu depre libelulu, ce s'a „propusu in Alburnu-mare, la statiunea Resculu, „in carele erá scrisu, ce se scrie mai in diosu.

„Artemidoru alu lui Apoloniu, maiestrulu co„legiului lui Joe Cernenulu, cu Valeriu alu lui „Nicone sî Offa alu lui Menofilu cestorii aceluiasi „colegiu, punendu acestu libelu facu publice cu„noscutu, cumu cà dein acestu colegiu, in care „erau LIV de omeni, nu au mai remasu decâtu „XVII in Alburnu; — sî cà Iuliu alu lui Iuliu, „conmaiestrulu seu, dein dîu'a magisteriului seu nu „a mai venitu la Alburnu, nece in colegiu; — sî „cà (elu seau eli) siau datu ratiunile celoru ce au „fostu de facia, si totu ce avuse la sene au datu „in apoi sau pentru inmormentari, si siau luatu „in apoi cautiunea, cu care statuse bunu (seau buni); „er' acumu nu mai potu nece ajunge la spesele „de inmormentare, nece mai au vre-unu locu câtu

„de micu; sî cà nemenea in asia mare de tempu „nece nu au volîtu a se aduná in dîlele prescrise „de lege, nece a contribuí la spesele de inmor- „mentare seau alte donária.

„Eli dar' prein acestu libelu facu cunoscutu „in publicu, cá, de va morí ce-ne-va, se nu cu- „gete, cà are colegiu, nece cà va avé ore-cene „a cere dela eli ceva pentru inmormentare.

„Publicatu in Alburnu-mare, in IX febr., sub „Consulatulu lui L. Aureriliu Veru Imperatu a' III-a „ora, si alu lui Quadratu.

„Actu in Alburnu-mare".

Adeca in A. u. c. CMXX fiendu Consuli Imperatulu L. Aureliu Veru a' III-ora, si M. Ummidiu Quadratu; er' dupa Chr. a. CLXVII; si asia in estu anu cu 1700 de ani in a-ante.

Dein acestea se cunosce, cumu cà tripticulu acest'a e numai una copia autentica dupre una chartía afipta spre publicare in statiunea militaria, numita R e s c u l u, a' careia situatiunea nu e cunoscuta, inse dupa impregiurari va fí fostu seau chiaru Alburnu-mare, seau celu pucinu aprope, cu tote cà nece situatiunea Alburnului, mare si micu, nu e cunoscuta, neaflanduse nece la Ptolomeu, nece in chart'a Peutingeriana, nece in inscriptiuni, ci numai in aceste table cerate, er' dupa impregiurari asemenea se pare a fí fostu la Rosî'a Abrudului, unde se aflara si cele mai multe table cerate, sî precumu chiaru apropiarea numirei intre A l b u r n u*) si A b r u d u se pare a indicá.

De acea, inceputulu acestui tripticu dupa formule-le acumu usitate s'ar' poté traduce asia:

„Copia vidimata dupre unu Afisiu pusu spre „publicatiune in statiunea Resculu, a' caruia te- „nore e precumu urmeza".

Asta copia e numai un'a dein mai multe alte, cesi voru fí luatu interesatii dupre originariulu espusu spre publicare, precumu se luau sî se dau fia-carui milite romanu, candu se dimisiuná, dupa implenirea aniloru de sierbitiu, dupre diplom'a originaria generale data pentru totu corpulu dimisionatu, si cari se numeau „honestae missionis," cu derepture de cetatianu romanu. Vedi Arneth, l. c.**)

De acì se cunosce mai in colò, cà in Alburnu se aflá sî unu colegiu, care stá dein doi maiestri, doi cestori, sî 54 de membri, sî alu caruia scopu intre altele erá sî de a provedé spesele inmormentarei membriloru dein sumele, ce contribuia fia-care membru, sî dein alte donaria ce ise facea, despre cari intrandu in oficiu aveau a depune una suma anumita cá cautiune, pre cumu se practicá si in alte provincie, si in Itali'a panà astadi.

Atari celegia inse, seau cumu le dicemu noi astadi: Societati, asociatiuni, insociri, reuniuni etc., erau pentru nenumerate scopure sî sub multîme de numiri, nu numai in Rom'a si in Itali'a, ci si in tote provincie-le imperiului, de ale caror'a memorie suntu plene tote monumentele vechia, inca sî in Daci'a mai multe. Inse numai cu concesiune mai inalta, si cu unu numeru limitatu de membri, pentru cá se nu degenereze in cluburi ascunsa si politice periculosa pentru imperati si statu, precumu mai adese ori s'a templatu, dein care causa s'au sî desfientiatu, seau lis'a denegatu concesiunea, totu cá sî in dîlele nostre. Asia denegà Traianu Nicomedianiloru in Bithini'a concesiune de a-si formá unu colegiu de fauri numai de 140 de persone, ori câtu se intrepuse Pliniu pentru eli*).

Presiedentii ataroru colegia, se numeau m a g i s t r i, casarii q u a e s t o r e s, sî notarii, actuarii, seau secretarii s c r i b a e. De unde inceputulu acestului decretu dupa formule-le moderne se aru poté traduce asia:

„Artemidoru-lu lui Apoloniu, presiedentele aso- „ciatiunei lui Joe Cernenulu, cu Valeriu-lui Nicone „sî Off'a lui Menofilu, cassarii, aducu in cunoscenti'a publica, pre cumu cà" etc.

De insemnatu e, cà personele acestui magistratu, cá si ale contractantiloru dein tripticele mai dein a-ante, se numescu mai simplu de câtu aliurea, sî numai cu numele propriu alu loru sî alu parentiloru loru, forà de adausu: filiu, pr. A r t e m i d o r u s A p o l l o n i i, V a l e r i u s N i c o n i s, O f f a s M e n o p h i l i, B e l l i c u s A l e x a n d r i, Cl. I u l i a n u s Cl. M a r i i, A l e x a n d e r A n t i p a t r i, M a x i m u s B a t o n i s, D a s i u s V e r z o n i s. Care datena sî panà astadi se pastreza intre romani, numai câtu noi adaugemu sî articlu, carele lipsesce la latini, pr. Ionu-lu lui Petru, Gavril'a lui Vasiliu, An'a lui Gligoru etc. De câtu cà la noi mulierile maritate se numescu in

*) A l b u r n u erá si unu munte si portu in Lucani'a, de care amentesce Virgiliu in Georg. III., 146: Plurimus A l b u r n u m volitans, etc.

**) Zwölf röm. Militär-Diplome, 4-o Wien 1843.

*) C. Plinii epistolarum libr. X, ep. XLII sî XLIII (34—35).

usulu de tote dîlele, nu dupa parenti, ci dupa barbati.

Colegia-le se numeau mai de multe ori dupa starea seau conditiunea membriloru, pr. vomu vedé mai la vale; adese ori sî dupa vre-una divinitate, subtu a' carcia protectiune se dedicau, precumu arata esemplele numerosa dein vechime. Inse, de si numele lui Joe se afla cu nenumerate epitete la celi vechi, dar' de Joe Cernenu panà acì nu s'a mai aflatu nece una amentire, nece una urma, decatu in acestu tripticu. Se pare inse cà acesta numire s'a luatu dela coloni'a Diernensi, seau Tiernensi, cea deantaniu pre teritoriulu Daciei dupa trecerea dein coce de dunare, unde acumu suntu scaldele Mehadiei, pre lenga cari curre unu riu, ce si astadi se numesce Cernea; unde se aflà si inscriptiunea urmatoria, ce acumu se vede murata in paretii dela scar'a bibliotecei c. r. dein Vien'a:

HERCVLI. AVG. VALER. M.
FELIX. RVFI. SATVRNINI. G. P. P.
T. P. EXPR. L. V. STATIONIS.
TIERNEN. IIII. ID. A. ANN. XI.
BARBATO ET. REGVLO. COS.
EX. VOTO. POSVIT.

De asta colonia, adusa de Traianu, scrie sî Ulpianu in Dig. lib. L, tit. XV: In Dacia quoque ZERNENSIVM colonia, a divo Traiano deducta, juris Italici est. — Inscriptiunea e dein a. 157 dupa Chr.

Celi ce cunoscu limb'a latina, voru fí oserbatu, cumu cà in acestu documentu ocurru mai multe urme de limb'a romana vulgaria, sî de una ortografia latina ceva diversa de cea recepta, ceea ce s'a oserbatu sî in alte mili de monumente vechia romane, depre acelesi tempure si de mai in a-ante, nu numai dein Daci'a, ci sî dein alte provincie, si chiaru sî dein Rom'a.

De acestea suntu in tripticulu de aici urmatoria-le.

ABERE, aberet, abuerat, abiturum, forà H, in locu de habere, haberet, habuerat, habiturum, cá sî in limb'a romanesca: avere, avendu, avutu etc. si asia in limb'a italiana, francesca etc. Asemeni esemple in monumentele vechia suntu nenumerate. Grecii o au scosu dein numerulu litereloru, er' la latini in vechime inca erá forte rara, precumu scrie Quintilianu lib. I c. V, 20: Parcissime ea veteres usi etiam in vocalibus, quum oedos, ircosque dicebant; in locu de hoedos, hircos. Varro de lingua lat. lib. V. cap. 97*).

REDDEDISSE, sî reddedisset, de doue ori cu E in silab'a a' dou'a in locu de I, precumu amu vediutu si in tripticulu alu III, script. 1, pag. 1. lin. 11 — 12: possedereque in in locu de posside reque; precumu sî noi dîcemu; aplecu in locu de aplicu lat. aplico; culegu in locu de culigu lat. colligo dela lego; judecu si la celi vechi judeci, pl. dela jude, in locu de judicu, judici, lat. judico, judices dela judex; si alte esemple nenumerate. Latinii celi vechi inca forte adesu puneau E in locu de I scurtu. Quintilianu la lib. I c. IV, 17 scrie: Quid? non E quoque I loco fuit? ut MENERVA, et LEBER et MAGESTER etc. in locu de Minerva, liber, Magister, cá la noi maiestru it. maestro, franc. maistre dupa ortografi'a vechia, deunde apoi germanulu a dîsu meister sî magiarulu mester. Asia dîcemu si negru lat. niger, nigrum, it. nero; si manuscriptele cele mai vechia sî mai bune intellego si neglego etc. cá la noi intielegu, in locu de intelligo si negligo. Er' monumentele latine vechia si noua suntu plene de atari esemple, dein cari loculu nu ne lierta de a mai citá.

REMASISSE, in amendoue scripture-le, forà N, in locu de remansisse, cumu sî noi dîcemu: REMASU, cá sî mesa lat. mensa, mesura etc. Latinii celi vechi nu pronunciau pre N in prepusetiunea verbale con, nu numai in a-ante de vocale cá si mai tardîu, daru nece in a-ante de cosunatorie, alesu in a-ante de S, deunde in inscriptiunile cele mai vechie: COS si COSOL, in locu de Consul; cos. in tripticele nostre, cosol la Mommsen Corp. inscrip. tom. I p. 17 nr. 31: L. CORNELIO. L. F. SCIPIO.
AEDILES. COSOL. CESOR.

In locu de L. Cornelius L. f. Scipio, aedilis, consul, censor. Asia vorbeau sî scrieau latinii pre la A. u. c. 495 sî 496, candu Scipio a fostu Cosule sî Censoriu. Alatura si alt'a totu acolo pag. 22 nr. 41. Asia si totu acolo in inscriptiuni: cosensu, cosentiunt, cosoletur, coiugi, coventionid, Clemes de unde sî

*) „IRCVS, quod Sabini fircus, quod illic fedus, in Latio rure EDVS, qui in urbe, ut in multis A addito AEDVS; romanesce: edu".

grecii κλήμης, Maluginesis, mesor, Pisaurese etc. deunde si italianii panà astadi dîcu francese, veronese etc. La Orelli nr. 4409: NOVM TITLVM SVA IMPESA RESTITVIT, in locu de: novum titulum sua impensa r.; dein a. 143 dupa Chr.

Alte particularitati mai suntu ceste urmatorie: APOLLONI, Iuli, collegi, funeraticis, cu câte unu I in locu de doi, ceea ce sî aliurea e usitatu forte, cá si in tripticulu II Mari in locu de Marii, si la noi Miercuri in locu de Mercurii.

MENOFILI, cu F in locu de PH, fiendu nume grecescu, ceea ce forte adese ori se afla si in alte esemple. Romanii vechi, romanisandu numele grecesci le tractá si mai reu, scaimbandu-le infricosiatu, pr. Burrus in locu de Pyrrhus, Bruges in locu de Phryges, Catamitus in locu de Ganymedes etc. Vedi Festu, Quintilianu sî altii.

QVESTORES, sî presentes, cu E, nu cu AE, cá sî prestari dein tripticulu I, in locu de ortografi'a clasica: quaestores, praesentes, praestari.

QVIT, si quot, cu T, in locu de quid si quod, cá sî in tripticulu II sî III.

In urma in acestu tripticu alu IV, script. 1, pag. 1, lin. 2 se afla sî ad statione, forà m finale, in locu de ad stationem, care costructiune inca nu e rara in monumentele vechia, precumu la Orelli nr. 4739 dein a. dupa Chr. 149: ante fronte; si cu alte prepusetiuni sî forà prepusetiuni. Vedi Principia-le nostre, §. XI de M finale, pag. 34 seqq.

Inse e de oserbatu, cà cuventulu statione in acestu locu asia e scrisu, câtu dupa form'a scripturei cursive dein aceste monumente linie-le trei dein urma dein silab'a NE au form'a lui M. cursivu, asia câtu acelesi linie potu esprime si ad statioNE, sî ad stationeM.

Er' in câtu pentru cuventulu LEGI in ambe scripturele p. 2 lin. 4 si p. 4 lin. 8, dupa dificultatea stilului dein acestu documentu nu se pote determiná, deca e verbu seau nume, sî cá nume deca e in dativu, ori in ablativu dupa una forma mai anomala.

Atât'a despre form'a scrierei sî ortografi'a documentului. Er' in câtu pentru form'a stilului judiciariu, si aici s'a oserbatu in câtu-va formularia-le usitate.

Asia numai de câtu inceputulu: Descriptum et recognitum factum ex, se afla sî la Orelli intru inscriptiunea nr. 3787, chiaru cá si in tripticulu nostru, precumu sî ce urmeza in aceeasi alinia: in quo scriptum erat id quod i. s. est.

„DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM FACTVM. in. pronao. aedis. Martis. EX. commentario. IN. QVO. SCRIPTVM ERAT. IT. QVOD. INFRA. SCRIPTVM. EST“.

In care inscriptiune e de ase oserbá, nu numai form'a IT in locu de ID, ci sî acea impregiurare, cà asta inscriptiune s'a scrisu chiaru in anulu, cându s'a redicatu Columna'a lui Traianu, de carea amu scrisu mai susu, precumu arata conclusiunea inscriptiunei:

„ACT. IDIB. IVNIS. Q. NINNIO. HASTA. P. MANILIO. VOPISCO. COS. DEDICATVM. K. AVG. ISDEM. COS.“ Adeca in an. 114 dupa Chr.

Inca si alte neregularitati in ortografia, se afla in asta inscriptiune, sî mai mari decâtu in tripticulu nostru, precumu SET in locu de sed, EXSORNAT sî EXSSEMPLA in locu de exornat sî exempla; inca sî incontra gramaticei, precumu: IN CVRIAM fuerunt in locu de in curia; AN IN HOC QVOQVE ET TV consensurus esses, in locu de: an in hoc tu quoque, seau numai et tu forà quoque; SIQVI REM P. N(ostram) EXSORNAT in locu de: siqui r. p. n. exornat, seau siquis r. p. n. exornant; sî cum tam honesta exssempla etiam provocari honorifica exornatione DEBEAT, in locu de debeant. Cu tote cà asta inscriptiune s'a facutu sî mai in a-ante de tripticulu acest'a cu 53 de ani, sî in Itali'a la Caere, nu in Daci'a la Alburnu.

Cuventele funeraticia sî statio, ocurru si in inscriptiunea nr. 4107 la Orelli, carea e totu un'a cu nr. 4420, unde scrie:

„QVITQUIT ex corpore mensorum machinariorum FVNERATICI nomine sequetur, RELIQVM penes R. P. S. S. remanere volo, ex cuius usuris peto a vobis COLLEGE, uti suscipere dignemini“; — in urma: „si facta non fuerint, tunc fisco STACIONIS annonae duplum FUNERATICIVM dare debebitis“. Anulu inscriptiunei nu e cunoscutu, ci loculu aflarei e Peschier'a lenga laculu Gard'a in Lombardi'a. In care oserba:

quitquit, college in locu de collegae, sî stacio cu C in locu de T.

De statiunea Cernensi amu vediutu in inscriptiunea citata mai susu, sî cu tote cà cuventulu statio in mai multe intielesure ocurre la clasici sî in monumente, noi inse suntemu mai aplecati aici a intielege statiune militaria, cá sî la J. Caesare de bello Gall. lib. VII c. 69: Ibi castella viginti tria facta, in quibus interdiu stationes disponebantur, ne qua subito irruptio fieret.

De statiunile militari romane in Daci'a, vedi M. Ackner, Die Colonien und militärischen Standlager der Römer in Dacien, in heutigen Siebenbürgen, 4-o sî 8-o, Vien'a, 1857.

Remâne se atingemu ceva si de stilulu gramaticu alu acestui documentu; si aici suntemu costrinsi a testificá, cà in câtu nu e dupa formularia, stilulu nu numai e necorectu, ci in câtu-va chiaru si barbaru.

Necorectu, in câtu nu se oserbeza strinsu distintiunea personeloru, ce graiescu sî de cari se graiesce, ci se amesteca, magistru celu in oficiu, cu questorii, nepotenduse alege de câtu dein contestu, cà de ce-ne e vorb'a, de unde sî numerii varieza, acumu singulare acumu plurale: recepisset, apoi sufficerent, decì erasi haberet, si in urma testantur.

Barbaru se pote numí, in câtu dupa costructiune infinitiva: reddedisse (script. 1 pag. 1 lin. 11), numai de càtu urmeza alt'a finitiva: reddedisset (totu acolo lin. 12), de si e legata prein et cu cea mai dein a-ante; ceea ce aici nu se pote ascrie eroriloru de pena cá in tripticulu I una data possideretque.

Mai nesufferita inse e costructiunea: seque idcirco per hunc libellum publice testantur (acolosi pag. 2 lin. 6), in locu de seque testari, seau ipsique testantur.

Neregularitati de stilu suntu forà indoiela, si frasea: non accessisse ad Alburnum, neque in collegio, in locu de ad collegium, seau in collegio adfuisse; precumu sî alt'a: et siquid eorum habuerat, reddedisset, aut funeribus, in locu de: funeribus impendisset, pentru cà verbulu reddedisset aici nu se pote trage si la funeribus.

Er' espresiunea: ex eis non plus remasisse, in locu de plures, sî ce urmeza: quam quot homines XVII, inca e celu pucinu dura; de sî la Liviu lib. XXXV c. 12, aflàmu un'a mai asemenea: Qui plures milites eorum occidisset, quam quot superessent.

Cari tote arata unu scrietoriu, celu pucinu neesercitatu in stilistic'a latina.

Inchiàmu cu acea oserbatiune, cà Massmann a smentitu in trei punte.

1-u. In tripticu in p. 1 lin. 8 si p. 3 lin. 13 scriendu XII, in locu de XVII, fiendu cà liter'a intre X si II e V.

2-a. Unde opineza, cà in loculu, unde se punea sigile-le, se tienea stilulu; fiendu cà tripticele acestea erau documente incheiate, unde numai erá de a se scrie nemica mai multu, er' nu pugilarie seau table pentru usulu de tote dîlele.

3-c. Unde crede, cà scriptur'a grecesca de pre alte table acluse e antica sî originaria, dupa ce la tripticulu I amu demustratu falsificatiunea ataroru scrieri.

De cele alalte fragmente in unulu dein numerii urmatori.

(III.)

DOCUMENTE ISTORICE.

Cá continuatiune celoru dein Nr. I (pag 12 seqq.), dàmu aici cele doua diplome atense in Nr. II p. 37), un'a cá cea mai vechia in colectiunea nostra, alt'a pentru falsificatiunea de diplome prein calugari greci in tier'a romanesca.

5.

Diplom'a lui Mircea-Voda, dein a. 1387.

Eꙋ чел ꙟntpꙋ Xc. Dꙋmnezeꙋ вine kpedinчocꙋл шi вine чinctitop шi de Xc. iꙋвitopꙋл шi ꙟcꙋшi ctъпъnitopꙋл Îѡ Мирчѣ mapeле Вꙋд: Кꙋ miлa лꙋi Dꙋmnezeꙋ, шi кꙋ dapꙋл лꙋi Dꙋmnezeꙋ, ctъпъnitop шi Domnꙋ a toatъ цapa ꙋпгpовлахiї, шi пpecte mꙋnцi (плaiꙋpiлop) ꙟкъ шi пpecte цepiлe tъtъpъшti, шi Алmaшꙋлꙋї шi Фъгъpaшiꙋлꙋї хepцеr, шi ctъпъnitop Бъnatꙋлꙋi deлa Ceвepin, шi de amъndoao пъpцiлe, шi пpecte toatъ Dꙋnъpea пъnъ лa mapea чea mape шi чetъцiї Dъpctoвꙋлꙋi ctъпъnitop, вine am вoit Domnia mea кꙋ a Domniei meлe вꙋnъ вoinцъ, шi кꙋ кꙋpatъ шi лꙋminatъ inima Domnii meлe, aчect чinctit шi вine ꙟкinꙋitop шi пpea чinctit, kape ecte пpecte toate чinctiлe, aчect xpicoв, пъpinteлꙋi шi pꙋгъto-piꙋлꙋї Domnii meлe ctapeцꙋлꙋi Cofponie, шi tꙋtꙋpop

фрацілор мънъстірії, каре се афлъ ла храмȣл сфіntei ші Фъкътоареі de віацъ Троіцъ, dела локȣл че се нȣмеште Nȣчеt, ка съ ле фіе лор moшіе охабнікъ toatъ балta, каре се ꙟчепе dела Сънатȣл ла вале пънъ ла гȣра Іаломіцї ла Dȣнъре, орі глоабъ de се ва ꙟтъмпла пе аселе бълці, саȣ ші кȣбіне (l. шȣгȣбіне), саȣ din пъстopі, саȣ din алці оамені, мъкар dела боіарі кът de mapі саȣ кът de мічі, toate съ фіе а mънъстіреі, ꙟкъ ші din стȣпіні орі къте се вор афлá prіntр'ачеле бълці, пе ȣnde есте хотарȣл mънъстіреї, омȣл лор съ іе dintр'ачеле стȣпіні, ші алте лȣкрȣрі орі къте се вор афла. ші ачест om, кареле саȣ ꙟкіnat старецȣлȣі Софроніе съ фіе послȣжнік mънъстіреі анȣме Тіmпȣ, кареле ші ачеста аȣ dърȣіt о гърлъ Сънатȣлȣі, nimenea din слȣжбашії Domneшti съ нȣ сȣпере пе Тіmпȣл, саȣ de есте ісправнік, саȣ фіе че боіарїȣ, чі Тіmпȣл съ фіе волнік съ іе вата dела гърла Сънатȣлȣі. ꙗр din челелалте бълці съ аібъ а лȣа омȣл старецȣлȣі Софроніе, ші фрацїї съші пȣе омȣл лор, пре кареле вор вре еі, ка съ аdȣне венітȣл mънъстіреі, вата de пеште, ші ваша de стȣпі, ші глоабеле, ші шȣгȣбіnіле, ші de алте лȣкрȣрі de toate. Пentрȣ ачееа порȣнчіm Domnꙗ mea тȣтȣрор слȣцілор Domnii mеле ші къпітанілор Dърсторȣлȣї, ші жȣdекъторілор пъркълабілор, тоці съ въ феріці de бълціле mънъстіреі, ші чіне ва воі съ плътеаскъ венітȣл, ꙗр ꙟтр'алт кіп съ нȣ аібъ а сȣпъра nimenea, нічі а кълка ачаста скрісоаре а Domnii mеле. пentрȣ къ am dat Domnꙗ mea а фі охабніче, ка съ фіе пentрȣ сънътаteа ші пentрȣ сȣфлетȣл Domnii mеле. ꙗр чіне ва фаче сілъ пънъ ла ȣn пър, ачела ва лȣа mape пъкате ші ȣрџіе de кътръ Domnꙗ mea. Ші dȣпъ moартеа Domnii mеле, пре кареле ва алеџе Domnȣл Domnezeȣ а фі Domnȣ църі ромънешти, саȣ din преа іȣбіцїї фіі Domni mеле, саȣ din рȣdеніile Domnii mеле, саȣ de алт neam, de ва вінсті ші ва ꙟтърі ачест хрісов ал Domnii mеле, пре ачела Dnȣл Dzeȣ съл вінстеаскъ ші съл ꙟтъреаскъ ꙟтрȣ Domnꙗ лȣі. ꙗр кареле ва стріка ші ва кълка, пре ачела Dnȣл Dzeȣ съл стріче ші съл сфъраmе аічеа (ші) ꙟ веакȣл віітoрїȣ, ші съ фіе деспърціt трȣпȣл лȣі de сънџеле лȣі Хс., ші съ аібъ парте кȣ Іȣda ші кȣ Аріа, ші кȣ чеꙗлалці жіdові, карі аȣ стрігат сънџеле лȣі асȣпра лор ші асȣпра фечорілор лор; кареле есте ші ва фі ꙟ вечі Amin. леаt ҂зрчѳ.

Ачастъ копіе саȣ скос din кȣвънt ꙟ кȣвънt de mine, dȣпъ kondіka сф. mънъстірі, че есте datъ de ktitopȣл сф. mънъстірі, ші спре ꙟкредінцаре mam іскъліt. 1826, Dек. 28. Teodocie арх. Ігȣm. Kozіꙗn.

6.

Diplom'a dela Sierbanu—Voda, dein a. 1681.

Кȣ mіла лȣі Domnezeȣ, Іω Шербан Воеводd ші Domn а toatъ цара ромънеаскъ, nепоt mapелȣі ші ші преа бȣнȣлȣі ръпосаtȣлȣі Іω Шербан Басараб Воевоd. Datam Domnꙗ mea ачастъ порȣнкъ а Domnii mеле сфіntеі ші dȣmnezeeштії mънъстірі че се кꙗмъ Говора, ȣnde есте храмȣл adормірei преасф. de Dȣmnezeȣ нъскъtoареі ші пȣрȣреа Фечоареі Маріеі, ші пъріntелȣі Егȣmенȣлȣі Герасіm, ші тȣтȣрор пъріnцілор кълȣгърі, къці вор фі лъкȣіtорі ꙟтр'ачест сфънt лъкаш, ка съ фіе сфіntеі mънъстірі саtȣл Стръmба оt сȣd Должі, tot саtȣл кȣ tot хотарȣл, ші кȣ тоці ромънії, ші кȣ tot венітȣл деспре tot хотарȣл. ісъ пе очіні*) ꙟкъ съ се штіе коаделе toate пънъ ꙟ хотарȣл Бъілештілор, ші кȣ toate сілііштіле ші dȣmбръвіле, ші піскȣл нъсіпȣлȣі, ші пънъ ꙟ хотарȣл Кълȣгъреnілор, ші пънъ ꙟ Тȣtana, ші бълціле ші кȣ гърла, ші Бачова пънъ ꙟ Коtлова чеа mape, ші пънъ ꙟ Коtлова чеа mікъ, ші ꙟ ȣскаt ші ꙟ апъ, пънъ ȣnde каde ꙟ Dȣнъре. пentрȣ къ ачест саt Стръmба, ші ромънії, фостаȣ саt de moшіе а сф. mънъстірі Говора ꙟкъ mai dinainte време, din zілеле алтор Domni бътрънї, ші лаȣ стънъніt кълȣгърії tot кȣ бȣнъ паче. Dар кънd аȣ фост ꙟ zілеле ȣнкіȣлȣі Domnii mеле Костандін Воевоd, фостȣсаȣ скȣлат ромънії din Стръmба кȣ пъръ, ші аȣ фостȣ mерс ла Diван, de саȣ пъръt de фацъ кȣ Васіліе егȣmенȣл, zікънd еі, кȣm нȣ сънt ромънії mънъстірії, чі іаȣ ꙟпресȣраt кълȣгърії фър dрептаtе, ші іаȣ ажȣнс Dіванȣл ші жȣdеката, ка съ жȣре кȣ 12 mеціаші, ші аȣ фост ші аȣ жȣраt ꙟтр'ачееа време. Іар Васіліе егȣmенȣл штіінdȣі пре dъншії ромънї аdевъраці, de іаȣ стъпъніt tot mънъстіреа, аȣ фост mерс ла Dіван іар ꙟпреȣнъ кȣ ромънії, de аȣ лȣаt леџе престе 24 de боіарі, ші аȣ жȣраt ромъніndȣі а фі ромъні сф. mънъстірі, прекȣm аȣ фост ші mai nainte време, ші tot іаȣ цінȣt mънъстіреа кȣ бȣнъ паче. Іар кънd аȣ фост ꙟ zілеле Dȣкъі Воd, ꙟкепънd ла mънъстіре ла Говора оамені стреіні, гречі, а фі егȣmені, ші nedopind еі nimik de moшііле mънъстірії, фостȣсаȣ скȣлат ромънії din саtȣл Стръmба, de ар фі фъкȣt mештешȣг кȣ Егȣmенії

*) Asia e in transumtu.

гречі, de леаȣ dat бані, ші ачеі Егȣmeni сtреіпі ле аȣ фост dat кърціле тънъстіреі ла тъініле лор, ші ціindȣсе еі оamenі скъпаці de рȣтъніе, ші ꙟкъ стъпънind ші тошіа Стрътба, ші аȣ фост фъкȣt ші тіште кърці тіпчіпоасе, о карtе а ръпосатȣлȣі Matei Bod, ші алтъ карtе а ȣнкіȣлȣі Domniei меле лȣі Коstandin Bod, лȣънd печеціле дела кърціле тънъстіреі, ші пȣіndȣле ла ачеле кърці реле ші віклене, каре кърці саȣ adeverit, къ леаȣ фост скріе ла царъ попа Нікȣла din Бърка. Іар кънd аȣ фост акȣт ꙟ віleле domnii меле, ліпсіndȣсе гречії Егȣmeni dела тънъстіреа Говора, ші фііnd пъріnтеле Герасіm егȣmen ші пъстaвнік сф. тънъстірі, ші възънd тошіа тънъстіреі ꙟпресȣратъ de рȣтъні ші скъпаці ші din рȣтъніе, ȣтблатa пе ȣрта кърцілор тънъстіреі, каре саȣ фост dat de кътръ кълȣгърії гречі, ші афлънdȣле кȣ колак, сорочітаȣ пе рȣтънії din Стрътба, ші аȣ веніt ꙟпресъ пȣ дънші, de саȣ пърът de фацъ ꙟнаintea domnii меле ꙟ dibanȣл чел маре, ші аȣ скос пъріnтеле Герасіm егȣменȣл кърці domneшti бътрънe, карtea лȣі Радȣлȣі Bod вълеат ҂змг, ші карtea лȣі Пътрȣ Bod вълеат ҂з..., ші карtea лȣі Міхнеа Bod вълеат —*), ші карtea Радȣлȣі Bod фечорȣлȣі Петрашко Bod вълеат —*), ші карtea Міхнеі вълеат —*), скріind пре tot катȣл Стрътба кȣ тоці рȣтънії, фііnd а сф. тънъстірі cat de тошіе de стрътошіе. Іар рȣтънії din Стрътба, еі ꙟкъ аȣ скос ачеле 2 кърці, о карtе а ръпосатȣлȣі Matei Bod, алтъ карtе а ȣнкіȣлȣі domnii меле Коstandin Bod, каре кърці леаm кътаt domnia mea, ші леаȣ възȣt тоці боіарії domnii меле ꙟ diban, ші неафлънdȣсе кърці фъкȣte кȣ dibanȣл, нічі скрісе de логофеці domneшti, фііnd кърці реле ші тіпчіпоасе, прекȣт саȣ ші adeвърat, къ саȣ фост скріс ла царъ de попа Нікȣла din Бърка, ші лȣatе печеціле dела кърціле тънъстіреі, каре аȣ фостȣ фъкȣte de ръпосатȣл Matei Bod, ші de ȣнкіȣл domnii меле Коstandin Bod, tot пре ачест cat Стрътба. іар de пъръ ші de ръмас стрікънd кърціле ші лȣънd печеціле, de леаȣ пȣс ꙟtр'ачеле кърці. ꙟtр'ачеа domnia mea din пресȣнъ кȣ тоці чіnстиції dрегъторії domnii меле am кътаt, ші am жȣдекат пре dреnt ші пре леце dȣмнезееаскъ, ші біне am adeвърат Domnia mea кȣ tot dibanȣл, каȣ ȣтблат рȣтънії кȣ meшteшȣгȣрі ші кȣ фікленії, ка съ скапе de рȣтъніе. Datȣ iam domnia mea пре рȣтъні de грȣmazi ꙟ тъна пъріnтелȣі Герасіm егȣменȣл. ші am dat ші ачастъ карtе а domnii меле сф. тънъстірі Говора, ка съі фіе tot catȣл Стрътба, ші кȣ тоці рȣтънії, cat de тошіе охабнікъ ꙟвечі. Пеntрȣ къ аȣ ръмас рȣтънії de леце ші de жȣдекатъ dinaintea domnii меле din diban. (Urmeza 2 linie de vorbe slovenesci.) Пан Радȣл Нъстȣрел вел Бан, пана Бадеа Бълъчеанȣл в. ворнік, пан Владȣл Кокоръскȣл в. лог., пан Барбȣл Мілескȣл в. вістіар, і пана Мігаі Кантакȣzino в. спатар, і пан Стоіа в. клȣч., і пан Гінчеа в. пост. і пан Міхȣл в. пост. і пан Барбȣл в. пъх. і пан Аліксандрȣ в. столнік, і пан Папа в. ком. і пан Статіе в слȣц. і Іс. Ръдȣканȣл в. лог. — Бȣкȣрештi. mai 5, вълеат ҂зрпѳ.

Іѡ Шърбан Bod. (Л. п.) Владȣл Кокоръскȣл в. лог.

*) Aci lipsescu datele.

(IV.)

FASTI-I ROMANI.

(Urmare.)

A. u. c.		A. a. Chr.
446.	Q. Fabiu Maximu Rullianu III.	
	P. Deciu Mus I.	308
447.	App. Claudiu Caecu	
	L. Volumniu Flamma Violente .	307
448.	P. Corneliu Arvina	
	Q. Marciu Tremulu . . .	306
449.	L. Postumiu Megellu	
	Tib. Minucius Augurinu . .	305
450.	P. Sulpiciu Saverrio	
	P. Semproniu Sophu . . .	304
451.	L. Genuciu Aventinense	
	Ser. Corneliu Lentulu . . .	303
452.	M. Liviu Denter	
	M. Aemiliu Paullu . . .	302
453.	(Dictatori)	301
454.	M. Valeriu Corvu V.	
	Q. Appuleiu Pansa . . .	300
455.	M. Fulviu Paetinu	
	T. Manliu Torquatu . . .	299
456.	L. Corneliu Scipio	
	Cn. Fulviu Centumalu . . .	298
457.	Q. Fabiu Maximu Rullianu IV.	
	P. Deciu Mus III. . . .	297
458.	L. Volumniu Flamma Violente II.	
	App. Claudiu Caecu II. . .	296
459.	Q. Fabiu Maximu Rullianu V.	
	P. Deciu Mus IV. . . .	295

A. u. c.		A. a. Chr.
460.	L. Postumiu Megellu II.	
	M. Atiliu Regulu. . . .	294
461.	L. Papiriu fil. L. Cursor	
	Sp. Carviliu Maximu . . .	293

(Va urmá).

Notitie literarie.

Dela Nr. trecutu in coce au aparutu, si ne au venitu, mai multe folie politice si literarie:

Perseveranti'a, politica, sub redactiunea D. Alex. Candiano, in Bucuresci, fol., de 2 ori pre septamana.

Tempulu, politica, literaria si comerciale, sub red. DD. C. C. Troteanu, P. Borsiu, si G. Mihailescu, in Galati, fol., una data in septemana.

Convorbiri literarie, sub red. D. Iac. Negruzzi, in Iasi, 4-o, de doue ori pre luna.

Amiculu poporului, populare, sub red. D. Sig. V. Popu, in Pestia, 4-o, unadata in septamana.

Foea administrativa-baserecesca, sub red. D. Dr. I. Bobu, in Blasiu, 4-o, erasi una data pre septamana.

In câtu pentru cele politice, si politic'a loru, nu ne semtîmu competenti dupa sfer'a activitatei nostre a ne dá vre-una parere, inca mai asia nece de cele literarie sî de cuprensulu loru. Preste totu inse, cá cu producte literarie, suntem prea multiemiti cu tote. Ele tote-si au misiunea loru si scopulu loru, care se nevoliescu a sî le implení cu coscientia, seriositate si maturitate.

Ce ar' fí de competenti'a nostra in respectulu acestoru diurnale, se reduce mai numai la ortografia, care in cele de antaniu trei suntu dupa sistem'a oserbata in tote productele literarie dein Romani'a cu pucine esceptiuni si cu pucina diferentia. Er' in cele doue dein urma, ea e omogenia cu a nostra.

— Eta ce scrie in acestu respectu Tempulu in Nr. V, sub titlu: Câte-va cuvente asupr'a limbei nostre. „Cumu cà titlulu esentiale alu unei natiunei este limb'a sa, cumu cà limb'a si nationalitatea suntu doua concepte atâtu de strinsu legate unulu de altulu, in câtu nu pote langedî unulu forà a se scobori sub acel'asi gradu si celu alaltu, acest'a este unu adeveru, pre care nu istori'a, nu scienti'a, ci bunulu semtiu, pucina cugetare ne pote dá convingere deplena. De acest'a una data fiendu convinsi, lesne pote oserbá ori cene, câta atentiune sî câta ingrigire trebue se dàmu limbei nostre. Cu câtu ne vomu desvoltá si cultivá mai multu organulu cugetarei, cu câtu ne vomu perfectioná mai multu acestu canalu sublimu prein miedioloculu carui ne transmitemu cugetarile concepute in inteligenti'a nostra, cu atât'a ne vomu perfectioná si amelioră insasi conditiunea nostra de natiune. Cene nu cunosce, câte piedece, câtu sânge, esiliu, persecutiuni, câta ostenela pre campulu literaturei nostre, ne a costatu a dovedí falsificarea originei nostre. Eca pre ce pretiu scumpu amu rescumparatu noi numele si limb'a nostra. Nu este poporu, care se invetie atâte limbe, si prein urmare, atâte ortografie, cá romanulu, nece inteligentia, care atâtu de pucinu se semtiesce detori'a de a si o regulá, seau a studiá pre a sa, cá a nostra. Desolatoriu atestatu este acestu adeveru, despre necopt'a conscientia a nationalitatei nostre. D. P. Martianu: Observatiuni ortografice.

„Sî in adeveru, ce-ne nu a admiratu in romani talentulu de a deprende cu facilitate ori ce limba straina, si prein urmare ori ce ortografia, sî cu tote acestea, ce contrastu curiosu! numai vis-a-vis de limb'a sa voliesce se fia una esceptiune regretabile. Duca-se ce-ne-va in cancelarie-le nostre, sî-lu va cuprende mirarea de monstruositatea ortografica, ce va vedé. Ací vedi câtu scrisu: quătŭ, aci căt, aci ţiară, ţeară, ţéră, ţérră, in fine ţară; aci văzutu, văzăndu in locu de vediendu; in câtu cu dreptu cuventu observi una apatia, sî unu indiferentismu, ce te cuprende mila. Credu, cà totu ce le plenesce prein capu e bunu de scrisu, sî somnolenti'a sî desinteresulu i-aducu panà la acelu puntu, in câtu pre bietulu nenorocitu ḑ lu-vedi trentitu panà sî prein cuventele: boteḑu, poeḑie, câtu despre formele etimologice nece nu e vorba, espresiunea: s'au dusu a casa, e una espresiune de gustu si o pote scrie sî: sau dusu a cassa; conjuncti'a sau e identica cu pronumele conjunctivu combinatu cu ausiliariulu, adeca: s'au, sî prein urmare, fiendu cà studiulu celu intensu, ce posiede in limb'a sa, lu-servesce totu de un'a de busola, de acea vede sî scrie tote celea in unu modu: corectu, simplu, uniformu, linu, si forà multa batalia de capu. Eca interesulu ce portàmu pentru limb'a nostra! — Vedi sî pre celu dein urma amploiatu, cà-si cheltuesce lefusior'a sa, cá se invetie o leaca de frantiuzasca, sî nu se pune, cá se invetie limb'a sa, dein senulu careia se nutresce, sî careia-i detoresce numele seu de romanu. Eca câtu de multu e desceptatu in noi sentîmentulu nationale, sî câtu de mare conscientia avemu de nationalitatea nostra!

„Se lasàmu somnulenti'a si indiferentismulu, sî se ne punemu a ne cultivá seriosu limb'a, a ne descatená cugetarea prein Instructiune, forà de care nu e posibile ori-ce alta descatenare. Vomu mai reveni asupr'a acestui subiectu". Salute!

Nr. V. va aparé in 25. Maiu a. c.

Corespundentia mica.

Catrà toti! Pretiulu abonamentului pre a. 1867 e 3 fi. v. a., in afora 1 galbenu. DD. Colectori voru avé 1 esemplariu gratis la 10. Esemplaria complete mai avemu, charu Domnului, — ci, nu scimu, panà candu. — On. Red. a „G. Tr." in Br. Multiamu mare! Fí-tiar' gur'a de auru, ci noi suntemu Tom'a. Departe! Departe! — **D. G. M.** in Br. Vomu face bucurosi, candu ne va fí prein potentia, numai pucinica asteptare!